

Sosyal Bilgiler Dersinde Ahlaki Etik ve Değerler Eğitimi

Mehmet Sait Yıldız¹

Öz

Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler dersinde ahlaki etik ve değerler eğitimi hakkındaki bilgileri ortaya koymaktır. Bu doğrultuda bu çalışma literatürde bulunan kitap, makale, dergi, elektronik kaynaklar taranarak elde edilmiş genel tarama modeli olarak çalışılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen bulgulara göre ahlaki etik değerler, ahlaki iyi ve kötü yargılardan oluşur. Bu yargılar, ahlakın felsefi boyutunun tartışıldığı etik alanın konusudur. Etik, bu yönüyle eğitim için bir rehberdir. Sosyal bilgiler dersi bilgi kadar etik değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi açısından da önemlidir. Kişisel gelişim, sosyalleşme ve günlük yaşama hazırlayan temel bilgi, beceri ve değerlerin kazanılması ile ilgili bireye katkı sağlayan içeriğe sahip bir derstir. Sosyal bilgiler, psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, felsefe, hukuk, antropoloji gibi farklı disiplinlerden derlenen temel bilgi, beceri ve ahlaki değerleri müfredata entegre eder. Ayrıca sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin topluma katılma, kendi niteliklerini keşfetme, kişilik özelliklerini geliştirme, sosyal ve doğal çevre ile iletişim kurma sürecinde bireysel ve kolektif içerikle katkı sağlamaktadır. Ancak tüm bunları başarmak öğretmenin kalitesiyle doğrudan alakalıdır. Çünkü öğretmenler okullardaki eğitim programlarının uygulayıcılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Etik, Ahlaki etik, Değerler Eğitimi

Moral Ethics and Values Education in Social Studies Class

Abstract

The aim of this study is to reveal the knowledge about moral ethics and values education in social studies course. In this direction, this study was obtained by scanning books, articles, journals and electronic resources in the literature. Moral ethical values consist of moral good and bad judgments. These judgments are the subject of the ethical field where the philosophical dimension of morality is discussed. In this respect, ethics is a guide for education. Social studies

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi. yildzmehtetsait2@gmail.com. ORCID: 0009-0003-3504-1785

course is important in terms of raising individuals with ethical values as much as knowledge. It is a course with content that contributes to the acquisition of basic knowledge, skills and values that prepare the individual for personal development, socialization and daily life. It integrates basic knowledge, skills and moral values compiled from different disciplines such as social studies, psychology, sociology, history, geography, citizenship, economics, philosophy, law and anthropology into the curriculum. In addition, the social studies course contributes to the students' participation in society, to discover their own qualities, to develop their personality traits, to communicate with the social and natural environment, with individual and collective content. However, achieving all these is directly related to the quality of the teacher. Because teachers are the implementers of educational programs in schools.

Keywords: Social studies, Ethics, Moral ethics, Values Education

GİRİŞ

İnsanlar hayatlarını ahlaki veya etik izolasyon içinde yaşamazlar, belirli ahlaki gelenekler içinde büyürler. Liberal demokrasi ancak vatandaşlarının belirli ahlaki ve sivil değerlere sahip olması ve belirli erdemleri göstermesi durumunda gelişebilir. Modern çağda teknoloji, dik duruşunu sürdürürken her zaman ve her yerde toplumu etkilemekte ve hem bilim hem de teknoloji toplumdan etkilenmektedir. Bilim ve teknolojideki hızlı ilerlemeler ve artan toplumsal karmaşıklıklar, ahlakın, değerlerin ve etiğin önemini ve topluma faydalarını da desteklemektedir.

Ahlak, insan davranışına atıfta bulunurken, ahlak pratik etkinliktir ve etik, bu insan davranışı üzerine teorik, sistematik ve rasyonel yansımayı tanımlar. Değerler, inançlar ve tutumlarla bağlantılıdır ve insan davranışına rehberlik eder. Ahlak, değerler ve etik, topluma, maneviyata ve kültüre güçlü bir şekilde bağlıdır. Etiğin üç anlamı vardır. İlk olarak, etik, genel olarak, her rasyonel kişinin diğerinin izlemesini istediği evrensel değerler ve davranış standartları olan ahlakla eşanlamlı olarak alınır. İkincisi, etik, insani değerlerin ve standartların kaynaklarını inceleyen ve bunları insanın bireysel ve toplumsal durumuna ilişkin teoriler içine yerleştirmek için mücadele eden köklü bir felsefe dalıdır. Üçüncüsü, mesleki etik ve evrensel olmadığı gibi etik teori de değil; ortak bir arayış içinde olanların bağlı kaldığı özel davranış kurallarını ifade eder. Meslek etiği, meslek kavramının ayrılmaz bir parçasıdır.

Ahlaki, değerleri ve etiği çevreleyen çok çeşitli yanlış anlamalar ve kavram yanılgıları vardır. Ahlakı, değerleri ve ahlaki anlamak bazen zordur çünkü onları çevreleyen yanlış anlamalar ve yanlış kanılar doğru açıklamaya ulaşmayı engeller. Ahlaki eğitimin amacı,

başkalarıyla paylaşılan duyguları geliştirebilmesi ve kişiyi kendi kişisel sorumluluklarına ve eylemlerine adanmasını sağlaması gerçeğinde yatmaktadır. Ahlaki faillik, öğretmeni profesyonel davranış yoluyla etik öğretimle uğraşan ahlaki bir kişi olarak ve öğrencilere uygulamada desteklemeye çalıştığı aynı temel değerler ve ilkelerle öğreten ahlaki bir eğitimci olarak kapsayan ikili bir durumdur.

Etik bilgi, öğretmenlerin ahlaki failliklerinin karmaşıklığını takdir etmelerini sağladığından, öğretmenlik profesyonelliğinin özünü en iyi şekilde yakalayabilir. Etik, sorumluluk, güven ve güvenilirlik erdemleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Her zaman adil, dürüst, şeffaf ve toplumdaki diğer kişilerin haklarına ve mahremiyetine saygılı olmalıdır.

Ahlaki etik ve değerler eğitimi her zaman toplumla bağlantılı ve birbiriyle ilişkilidir ve siyasetten sürekli etkilenen toplumsal kültüre bağlıdır. Bireyler ilk olarak ailede ve yakın çevresinde, sonrasında ise eğitim kurumunda toplum yaşamının gerektirdiği bilgi, beceri, değer, tutum ve davranışlar özelliğini kazanır. Özellikle eğitim kurumunda planlı ve programlı etkinlik yolu ile bireyin toplum gereksinimi ve beklentisi yönünde dürüst bir insan ve vatandaş olması yönünde çaba gösterilir. Demokratik, çağdaş ve sağlıklı bir toplumun oluşturulması için değerler eğitiminde gerekli özenin gösterilmesi önemlidir. Genellikle tüm eğitim uygulamasının, özelde ise Sosyal Bilgiler eğitiminin kişilere demokratik değerler, tutumlar ve inançlar kazandırmak, sahip olduğu değerlerin farkına varabilme ve bunun diğer bireylerle etkileşimine etkilerinin bilincine varmasını sağlamak sorumlulukları bulunur. Bu nedenle bu araştırma, Sosyal Bilgiler dersinde kavramı, bilgiyi ve beceriyi öğretmenin yanında ahlaki etik ve değerler eğitiminin de gerekli ilgiyi görmesi, öğrenciye amaçlanmış değerlerin kazandırılması bakımından önem taşımaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Literatürde etik ve ahlak kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılsa da iki kavram birbirinden ayrı ele alınmaktadır. Şüphesiz bu iki kavram birbiriyle ilişkilidir (Sarıgül ve Kana, 2018). Ahlak kavramı tarihsel olarak yaşanmış bir olgu olmakla birlikte etik, bu olguya odaklanan felsefi bir disiplindir (Çelebi ve Akbağ, 2012). Ahlak, bireysel davranışların çerçevesini çizen toplumsal bir sistem iken, etik, bireysel davranışları inceleyen ve düşünceye dayalı soyut bir etkinliktir (Toprakçı vd., 2010). Bireyin kültürel değerlerini ve ahlaki geçmişini bilmek, etiğin daha iyi anlaşılmasını sağlar (Burakgazi vd., 2020). Çünkü kültür, etnisite, ahlak, zaman gibi pek çok değere bağlı olarak bireylerin ahlak anlayışları ve kuralları farklılık

göstermektedir. Örneğin modern toplumlarda eğitim, toplumun kabul ettiği değerleri bireyin tercihlerine bırakırken çoğulcu değerleri ön plana çıkarır (Çelebi ve Akbağ, 2012).

Ahlaki etiğin dört dalı vardır:

1. *Tanımlayıcı etik*: Ahlaki standartların olgusal araştırmasıdır. Ahlaki praksi (ahlaki görüşler, tutumlar ve eylemler) tanımlar.

2. *Normatif etik*: Ahlaki konularda nasıl anlaşılması, gerekçelendirilmesi, yorumlanması ve uygulanması gerektiğini açıklığa kavuşturmak amacıyla ahlaki standartların (normlar ve değerler) sistematik olarak araştırılmasıyla ilgilenir. Hangi eylemler ve kararlar etik açıdan doğru veya yanlıştır? Bir eylemi veya kararı ahlaki olarak doğru veya yanlış veya iyi veya kötü yapan nedir? Temel sosyal kurumları (siyasi, yasal, ekonomik) nasıl organize etmeliyiz ve bu kurumlar fayda ve yükleri (haklar, görevler, fırsatlar ve kaynaklar) etkilenen taraflar arasında nasıl dağıtılmalıdır?

3. *Metaetik*: Etik terimlerin, ifadelerin ve yargıların incelenmesidir. Etik dilin, kavramların ve muhakeme yöntemlerinin analizi ile ilgilidir. Hak, görev, yükümlülük, gerekçelendirme, ahlak ve sorumluluk gibi etik terimlerin anlamlarını ele alır. Ahlaki epistemoloji (ahlaki bilgi nasıl mümkün olabilir?), ahlâkın öznel mi yoksa nesnel mi, göreceli mi göreceli mi olduğunu ve rasyonel mi yoksa duygusal bir temele mi sahip olduğunu araştırır.

4. *Uygulamalı etik*: Uygulamalı etik, belirli alanlara odaklanan normatif etiğin bir parçasıdır. "ahlaki bir bakış açısıyla, özel ve kamusal yaşamdaki ahlaki yargı konuları olan belirli konuların felsefi olarak incelenmesi." Biyoetik, hayvan etiği, çevre etiği, kuşaklararası etiği, iklim etiği, iş etiği ve bilgisayar etiği (Merritt vd., 2010).

Değer kavramı, günlük konuşmamızda belirgin şekilde farklı iki şekilde kullanılır. Bir kişinin bir değeri olduğu kadar, bir nesnenin de bir değeri olduğu sık sık söylenir. İkinci durumda değer, belirli bir nesnenin fiyatına ve mevcudiyetine eşdeğerdir. Kluckhohn'a (1951) göre - "Değer, bir bireyin veya bir grubun özelliğinin ayırt edici, açık veya örtülü, arzu edilen, eylemin mevcut modları, araçları ve amaçları arasından seçimi etkileyen bir kavramdır." (akt: Bybee ve Sund, 1990) Carl Rogers (1969) benzer bir görüşe sahiptir: "Değer verme, bir kişinin tercihlerini gösterme eğilimidir." (akt: Halstead ve Taylor, 2000). Welton ve Mallan'a (1999:130), değerlerin çok kapsamlı bir tanımını vermiş ve şöyle ifade etmiştir: "*Basitçe ifade edilen değerler, insanda yaşamdaki seçimlerini etkileyen ve davranışlarına karar veren*

belirleyicilerdir." Ünlü eğitimci Halstead ve Taylor (2000) şöyle der: *"Değer vermek, değer biçmek, takdir etmek demektir, ancak ikincil olarak, farkına varmak, tahmin etmek, bir şeye değer verme, ona değer verme, niteliği ve miktarı hakkında yargıda bulunma eylemi anlamına gelir."*

Ahlaki değerler, ahlaki iyi ve kötü yargılardan oluşur. Bu yargılar, ahlakın felsefi boyutunun tartışıldığı etik alanın konusudur. Etik, bu yönüyle eğitim için bir rehberdir. Sosyal bilgiler dersi bilgi kadar etik değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi açısından da önemlidir. Kişisel gelişim, sosyalleşme ve günlük yaşama hazırlayan temel bilgi, beceri ve değerlerin kazanılması ile ilgili bireye katkı sağlayan içeriğe sahip bir derstir. Sosyal bilgiler, psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, felsefe, hukuk, antropoloji gibi farklı disiplinlerden derlenen temel bilgi, beceri ve ahlaki değerleri müfredatta entegre eder. Birey, maddi ve manevi nitelikleriyle bir bütündür. "Fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal gelişim alanları bir bütünün farklı yönlerini oluşturur" (Rizzo ve Bajovic, 2016).

Nitelikli bir eğitim için öğretmenlerin alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi, genel kültür bilgisi gibi alanlarda iyi eğitim almaları ve mesleği ile ilgili etik değerlere sahip olmaları beklenmektedir (Sakar ve Aybek, 2015; Toprakçı vd., 2010). Ahlaki etik, öğretmenlik mesleği ile bütünleşmiş önemli bir konudur ve mesleğin ayrılmaz bir parçasıdır (Or vd., 2021). Öğretmenler, öğrenciler üzerinde bir otorite unsuru olarak çeşitli sorumluluklara sahiptir. Bu nedenle yetki ve sorumluluğunu kullanırken etik kararlar vermelidir. Mesleki etik, öğretmenlerin etik ikilemlerde kendilerini ve çevrelerindeki diğer paydaşları korumaları için bir rehber görevi görmekte, öğretmenlere öğrencilerin davranışlarında istenen değişiklikleri yapmalarına yardımcı olma sorumluluğu vermekte ve öğretmenlerin öğrencilerine daha fazla bağlılıkla yaklaşmalarını kolaylaştırmaktadır (Burakgazi vd., 2020). Öğretmenler ve öğretmenlik mesleğinin uluslararası belirlenmiş etik kuralları; profesyonellik, hizmet, sorumluluk, adalet, eşitlik, dürüstlük, bütünlük, güven, hakkaniyet, saygı, sevgi ve mesleki bağlılık mesleki gelişim şeklinde sıralanmaktadır (Temel vd., 2022).

Öğrencilerin etik değerleri ve genel davranışları, yalnızca müfredatta sağlanan ve neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda öğretmen tarafından teorize edilen içerikle oluşturulamaz; Neyin kabul edilebilir bir davranış olduğu ve neyin olmadığı - öğretmenin tüm kişiliği, bilgisi, eylem ve tepkileri, duyguları, ahlaki-etik görüşleri, söyledikleri ve öğrencilere öğrettikleri ile uyumlu olmalıdır. Öğretmen etiği, toplumdaki davranışlarına, öğrencilere, meslektaşlarına ve kendi işine karşı tutumuna ilişkin ahlaki normları içerir. Yetkin öğretmenler tarafından

gerçekleştirilen uygulama, etik kavramını destekleyen bilgi, beceri ve yeteneklerin geliştirilmesi için model olduğu kadar ideal bir ortamdır (Mahony, 2009).

Eğitimin değerlere göre yeniden yönlendirilmesinin en önemli nedeni, mevcut eğitim modelinin öğrencilerin orantısız gelişimine katkıda bulunmasıdır. Bu eğitim modeli, duyuşsal alanın tamamen göz ardı edilmesine karşı bilişsel alana özel bir odaklanma koyar ve kafa ile kalp arasında yabancılaşma sunar. Öğrenciler, aşırı rekabet ruhu içinde yetiştirilir ve en başından itibaren agresif rekabet ve bağlamlardan bağımsız gerçeklerle ilişki kurmak için eğitilirler (Kıncal, 2007).

Sosyal bilgiler öğretim programı, öğrencilerin yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme, araştırma yapma gibi genel becerilerinin yanı sıra zaman ve kronolojiyi algılama, değişim ve sürekliliği algılama, kanıtları kullanma, mekan algısı ve gözlem ile coğrafi beceriler ve bu alandaki temel yaklaşımları anlama gibi tarihsel becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde ki amaç, öğrencilere “toplumsal kişilik” kazandırmaktır. Sosyal Bilgiler dersinde öğrenci, toplum sorunlarına karşı karşıya getirilip toplum yaşamına kaynaşması için yönlendirilmektedir. Böylelikle Sosyal Bilgiler, öğrencide toplumsal kişiliğin oluşmasına yardımcı olur (Sözer, 2008). Sunal ve Haas (2002)'a göre Sosyal Bilgiler öğretimindeki amacın, demokrasiyle yönetilen toplumlarda, kültürel farklılığı zenginlik olarak gören vatandaşların bilgi edinmek ve karar vermek becerisini geliştirmek için öğrencilere yardım etmesidir.

Aquino ve ark. (2009) çalışmasında değerler eğitimini, İngiltere ve Kuzey İrlanda'da uygulanan resmi ve gizli programları esas alarak şekillendirmiştir. Resmi programın bölümünde, sosyal bilgiler öğretimi ve vatandaşlık eğitimlerinde değerler eğitiminin diğer derslerden daha da önemli olduğunu belirtmiştir. Nesbitt ve Henderson (2003: 77) ise "İngiltere'de ahlâkîlik üstüne yapılan tartışmaların vatandaşlık eğitimiyle karşılaştırıldığında değerler eğitiminin geniş alanları göz önüne tutularak hareket edilmelidir" ifadesinden hareketle, aslında değerler eğitimi içerisinde vatandaşlık eğitiminin yer aldığını ve değerler eğitimi çatısının altında değerlendirilecek çalışma alanı olduğu sonucuna varılmıştır.

Türkiye'de 2004 yılında yayınlanan en son sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde, değerler eğitimi kavramına doğrudan yer veren ve değerleri çocuklara aktarmada kullanılan yaklaşımları ayrıntılı olarak açıklayan ilk ve tek öğretim programı olduğu görülmektedir. Müfredat yirmi değere odaklanır. Ayrıca sınıf düzeyine göre geliştirilen ünite

planları, ilgili öğrenme alanlarına ilişkin aktarılabacak değerleri içermektedir. Araştırmalar, yeni sosyal bilgiler öğretim programının değerler eğitiminde işlevsel gibi görünse de uygulanmasında bazı sorunların ortaya çıktığını göstermiştir. Bu sorunlardan en önemlisi değerler eğitimi uygulayıcısı olan öğretmenlerin yeterlilik düzeyleri ile ilgilidir (Aydın ve Akyol-Gürler, 2014).

Türkiye’de uygulanan 2005’de ki sosyal bilgiler programının kavram, beceriler ve değerler ayaklarının üzerine oturtulması yönünden önemlidir. Programda, sosyal bilgiler dersi değerleri şu şekilde sıralanmaktadır; aile birliğinin önemi, adil olmak, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverliktir (MEB, 2005). Değer kavramı, sosyal bilimlerin çeşitli disiplinleri tarafından ele alınmış ve farklı araştırmacılar tarafından birçok tanım önerilmiştir. Bu tanımlarda bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendirmek, davranışlarını belirlemek, toplum tarafından kabul ve arzu edilen niteliklere sahip bireyler yetiştirmek gibi alanlar vurgulanmıştır (Dilmaç vd., 2007; Kuçuradi, 2010).

Sosyal bilgiler, ahlaki davranışın öğretilmesinde fazla olanaklar sunmaktadır. Bunlar şu biçimde açıklanır;

1. **İkna**: istenen davranışı güçlendirmek için yardımcı olmaktadır.
2. **Aydınlatma**: öğrencinin kendi değerlerinin farkında olmasında yardımcı olmaktadır.
3. **Ahlaki değerlendirme**: öğrencinin, kendi eylemi için ahlaki kural geliştirmesi için yardımcı olmaktadır.
4. **Değerler analizi**: öğrencinin, değerler ile ilgili soruları dikkatli ve ayırt edici şekilde analiz yapmalarına yardımcı olur (Suh ve Traiger, 1999).

2. YÖNTEM

Araştırmanın modeli olarak genel tarama modeli kullanılmıştır. Çok sayılarda elemandan meydana gelen bu evren içinde, evrenin hakkında genel yargılara varmak amacıyla, evrenin tamamı veya ondan çıkarılan bir grup, örnek veya örneklemin üstünden yapılan tarama düzenlemesidir (Karasar, 2005). Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkiyel taramalar yapılabilir. Çoğu araştırmalarda hem tekil hem de ilişkiyel taramalara olanak verecek

düzenlemelere gidilir. Bu doğrultuda bu çalışma literatürde bulunan kitap, makale, dergi, elektronik kaynaklar taranarak ahlaki etik değerler, ahlaki iyi ve kötü yargılardan oluşan ve bu yargıların ahlakın felsefi boyutunun tartışıldığı etik alanın konu edildiği kaynaklardan elde edilmiştir.

3. BULGULAR

Sosyal bilgiler dersinde ahlaki etik ve değerler eğitimi hakkındaki bilgileri ortaya koymak amacı ile yapılan araştırma sonucunda elde edilen önemli bulgular aşağıda verilmiştir.

Sosyal bilgiler, farklı sosyal ve beşeri bilimleri birleştiren, bu bilimlerin ürettiği bilgileri konu ve öğrenci düzeyine indirgeyen bir çalışma alanı olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak ortaya konulmuş ortak kanıya göre sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamış ve yaygın olarak kabul edilen üç yaklaşıma geniş yer vermiştir: *"Sosyal bilgiler, etkili vatandaşlar yetiştirmek için sosyal ve beşeri bilimlerden bilgi ve yöntemleri birleştiren ve değişen ülke ve dünya koşullarında hemen her konuda bilgiye dayalı kararlar alabilen ve sorunları çözebilen bir öğretim programıdır."*

Hangi yaklaşımı benimserseniz benimseyin sosyal bilgiler eğitiminin temel amacı insan yetiştirmek olduğu, iyi ve sorumlu vatandaşlık, insan ve toplum gibi merkezi kavramları, disiplinler arası bir yapı anlayışını benimsediği tespit edilmiştir. Gelecek nesillerin kimlik ve kişilik oluşumunda oldukça önemli bir yere sahip olan sosyal bilgilerin, sosyal ve beşeri bilimler (tarih, coğrafya) bilgi birikimini azaltarak gelecek nesilleri dün, bugün ve gelecek açısından bir bütün olarak yetiştirmeye çalıştığı kabul edilmektedir.

Sosyal bilgiler programının temel yaklaşımının *"öğrenciye bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle donatarak aktif bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek"* olduğunu ifade edebiliriz. Program bilgi, beceri ve değerleri içeren kazanımlar temelinde yapılandırılmış ve programın uygulama aşamasındaki eğitsel yaşantılar/faaliyetleri bu kazanım maddelerine dayandığı ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak tespit ettiğimiz ortak kanıya göre, sosyal bilgiler eğitimi psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya, iktisat ve antropoloji gibi farklı disiplinlerin içinde bulunduğu disiplinler arası bir yaklaşımla basitten karmaşığa doğru oluşan bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlamıştır. Bu bilgi, beceri ve değerler öğrencilerin hayata hazırlanmalarında, kültür ve tarihlerini öğrenmelerinde, kendilerini ve çevrelerini

tanımlamalarında, sosyalleşmelerinde ve birey olarak hayatlarını şekillendirmelerinde çok önemli bir temel oluşturmaktadır. Etik ise ürettiği ahlaki yargılarla öğretmen ahlakını oluşturan değerlerin ve bireysel ve mesleki etik ilkelerin sosyal bilgiler programında yer almasına yol açmaktadır.

Sosyal bilgiler müfredatının ilkokullarda yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, girişimcilik, empati, iletişim, problem çözme ve araştırma yapma konularını kapsadığını, ayrıca bilimsel davranma, çalışkanlık, adalet, duyarlılık, sorumluluk, bağımsızlık gibi değerleri içeren sosyal bilgiler dersi değerler eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Dönemlere göre sosyal bilgiler içerikli derslere ait programlarda yer verilen değerlerde bir değişim gözlenirse dahi tüm programlarda ortak olarak vurgu yapılan ana değerler dayanışma/yardımlaşma, duyarlılık, bağımsızlık ve sorumluluk olduğu tespit edilmiştir. Böylece aileden sonra değerler eğitiminde rol oynayan bir kurum daha gelmiştir ve bu kurum ilkokuldur. Okul, ailenin aştığı değerlerin pekiştirildiği, diğer yeni değerlerin de öğrencilere aşılandığı yerdir. Sosyal bilgiler ile tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri “yurttaşlık bilgisi müfredatı” kapsamında yer almakta ve bu konular ilkokul müfredatında önemli bir yer tutmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Avustralya ve Türkiye başta olmak üzere birçok ülke değerler eğitimini sosyal bilgiler alanında önemli bir yere sahip olarak görmekte ve bu konuda araştırmalar yapmaktadır. Sosyal bilgilerin değerler boyutuna yönelik yaklaşımlar farklılık gösterebilir; ancak değerler eğitimine sosyal bilgiler dersinde yer verilmesi bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Burada önemli olan sosyal bilgilerin değerler eğitimini içerip içermediği değil, değerlerin ne kadar etkili ve güvenilir bir şekilde ele alındığıdır.

MEB (2009)'e göre Sosyal Bilgiler Eğitim Programı'nda öğrenciye kazandırılacak değerler şu şekilde tespit edilmiştir: Adil olmak, Aile birliğinin önemi, Çalışkanlık, Dürüstlük, Duyarlılık, Dayanışma, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı olmak, Saygı, Sevgi, Estetik, Hoşgörü, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik ve Yardımseverliktir.

Türkiye son program değişiklikleri ile Sosyal Bilgiler dersinin öğretimi için belirlenen kuramlar ve ilkeler yönünde yapısal değişimler başlatmıştır. Program geliştirme dinamiği doğasına uygun biçimde bu değişimlerin, önümüzdeki zamanlarda da devam etmesi

beklenmektedir. Bu süreçte başarılı olmak için, yeni programı uygulayacak öğretmenin, hizmet öncesinde/içinde, yeni değerler dizisine göre yetiştirilmesine bağlı oldukları görülmüştür.

4. SONUÇ

Ahlaki etik değerler, ahlaki iyi ve kötü yargılardan oluşur. Bu yargılar, ahlakın felsefi boyutunun tartışıldığı etik alanın konusudur. Etik, bu yönüyle eğitim için bir rehberdir. Sosyal bilgiler dersi bilgi kadar etik değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi açısından da önemlidir. Kişisel gelişim, sosyalleşme ve günlük yaşama hazırlayan temel bilgi, beceri ve değerlerin kazanılması ile ilgili bireye katkı sağlayan içeriğe sahip bir derstir. Sosyal bilgiler, psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, felsefe, hukuk, antropoloji gibi farklı disiplinlerden derlenen temel bilgi, beceri ve ahlaki değerleri müfredata entegre eder.

Günümüzde eğitimin değer kazandırma işlevi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Eğitim programları bireylere değişen koşullara uyum sağlayabilecekleri bilgi ve becerileri kazandırırken toplumun benimsediği değerlerin eğitimini de göz önünde bulundurmaktadır. Ailede başlayan değerler eğitiminin yakın çevre ve toplum tarafından desteklenmesi, eğitim kuramlarında planlı ve programlı etkinlikler yoluyla sürdürülmesi beklenmektedir. İçerdiği konular ve yaşamı ele alan bir ders olması nedeniyle ilköğretim düzeyinde değerler eğitiminde en önemli rol oynayan derslerden biri kuşkusuz Sosyal Bilgilerdir. Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesi süreci, değerler eğitiminin uygulama boyutunun betimlenmesi ve yapılması gerekenlere ışık tutması bakımından önem taşımaktadır.

Genellikle tüm eğitim uygulamasının özelde ise Sosyal Bilgiler eğitiminin bireye demokratik değerler, tutum ve inanç kazandırmak, sahip olduğu değerlerin farkına varmak ve bunların diğer insanlarla etkileşimlerine etkisinin bilincine varmalarını sağlama sorumluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersinde kavram, bilgi ve beceri öğretiminin yanı sıra değerler eğitiminin de gereken ilgiyi görmesi, öğrencilere amaçlanan değerlerin kazandırılması bakımından önem taşımaktadır.

Eğitimin kalitesi, öğretmenin kalitesi ile doğru orantılıdır. Öğretmenin alan bilgisi kadar pedagojik formasyon bilgisi ve yüksek ahlaki erdemi de önemlidir. Öğretmenin ahlaki özellikleri ile öğrencilerin ahlaki yönleri birbiriyle etkileşim halindedir. Bu nedenle eğitim sürecinde her ikisi de dikkate alınmalıdır. Öğrenci ahlakı daha çok müfredat yoluyla eğilecek değerlerle ilgilidir. Öğretmenlerden bu ileri ahlaki etik değerlere sahip olmaları, öğrencileri

içselleştirmeleri, velileri sevmeleri ve mesleğe tutkulu bağlılık göstermeleri beklenmektedir. Öğretmeninizin gerçek bir eğitimci ruhuna sahip olması beklenir. Bütün bunlar öğretmeni mantık öğretmenin ötesine taşıyacaktır. Onları kazanan bir öğretmen, büyük bir ruhu temsil etmenin bir kanıtıdır.

Yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen sonuçlara göre şu öneriler ileri sürülebilir:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerine, öğrencinin duyuşsal özelliği ve değer eğitimi için uygulanan yöntem ve teknikler ile ilgili hizmet içi eğitim verilmelidir.
2. Okullar, bünyesinde ortak bir değerler kültürü oluşturmalı ve okul yönetimi, öğretmen ve ebeveynler bu kültürü ortak olarak uygulamalıdır.
3. Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimlerine dair ayrı ders programları uygulanmalı ve kazandırılan değerlere dair etkinliğin daha nitelikli olması sağlanmalıdır.
4. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sosyal bilgiler dersi için yazılı ve görsel medya aracılığı ile öğrencileri ve velileri değer eğitimi konusunda bilinçlendirecek yayınlar yapılabilir.
5. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değer eğitimine ilişkin kaynak ve materyaller geliştirilebilir ve kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Aquino, K., Freeman, D., Reed II, A., Lim, V. K., & Felps, W. (2009). Testing a social-cognitive model of moral behavior: The interactive influence of situations and moral identity centrality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1), 123-141.
- Aydın, M. Z. & Akyol-Gürler, Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi*. (4th Edition). Nobel Yayınları, Ankara.
- Burakgazi, S. G., Can, I., & Coskun, M. (2020). Exploring pre-service teachers' perceptions about professional ethics in teaching: Do gender, major, and academic achievement matter?. *International Journal of Progressive Education*, 16(4), 213-228.
- Bybee, R. W. ve Sund, R. B. (1990). *Piaget far educators*. Illinois: Waveland Press.
- Çelebi, N., & Akbağ, M. (2012). A study for identification of ethical conduct of the teachers working at public high schools. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(2), 425-441.
- Dilmaç, B., Kulaksızoğlu, A., & Ekşi, H. (2007). Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği işe sinanması. *Educational Sciences: Theory & Practise*, 7(3), 1221-1261.
- Halstead, J.M., Taylor, M.J.(2000), Learning and Teaching about Values: A Review of recent research, *Cambridge Journal of Education*, Vol.30, No.2 pp: 169-202

- Kıncal, R. (2007). *Vatandaşlık bilgisi* (2.bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2010). *İnsan ve değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Mahony, P. (2009). Should ought be taught? *Teaching and Teacher Education*, 25(7), 983-989.
- MEB (2005). *İlköğretim 1-5. sınıf programları tanıtım el kitabı*, MEB Yayınları, Ankara.
- Merritt A, Efron D and Monin B. (2010). Moral self-licensing: When being good frees us to be bad. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(5): 344–357.
- Nesbitt, E.: A. Henderson (2003). "Religious Organisations in the UK and Values Education Programme s for Scholls". *Journal of Beliefs & Values*. Vol. 24, No. 1: 75-88.
- Or, J., Greenberger, S., & Milliken, M. A. (2021). Character strengths and ethical engagement in online faculty. *Journal of Academic Ethics*. <https://doi.org/10.1007/s10805-021-09428-y> (Erişim tarihi: 29.03.2023).
- Rizzo, K., & Bajovic, M. (2016). Moral literacy through two lenses: pre-service teachers' preparation for character education. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 28(1), 131-138.
- Sakar, N., & Aybek, B. (2015). Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme tutumları ve algıladıkları mesleki etik ilkelerin çeşitli sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi, *Hacettepe Journal of Educational Research*, 1(1), 87-104.
- Sarıgül, F., & Kana, F. (2018). Türkçe öğretmenlerinin etik değerlere yatkınlığının belirlenmesi (Determining Turkish language teachers' tendency towards ethical values). *Social Sciences Studies Journal*, 15(4), 961-970
- Sözer, E. (2008). *Sosyal bilgiler dersinin tanımı, kapsamı ve ilköğretim programındaki yeri*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Suh, B.K., Traiger, J. (1999). "Teaching Values Through Elementary Social Studies and Literature Curriculum", *Education, Summer 1999*, 119 (4), ss. 723-728.
- Sunal, C. S. ve Haas, M. E. (2002). *Social studies for the elementary and middle grades a constructivist approach*. Allyn and Bacon, Boston.
- Temel, A., Kangalgil, M., Mamak, H., Emre, T., & Aydın, E. (2022). Ethical values of teachers: Differentiation according to regular physical activity. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 10(3), 363-383
- Toprakçı, E., Bozpolat, E., & Buldur, S. (2010). Öğretmen davranışlarının kamu meslek etiği ilkelerine uygunluğu (The behaviour of teacher the compliance level to the principles of the public professional ethics). *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-50.